

УДК 37.014.61+379.12+378.1

РЕФОРМИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В РОЗВИНУТИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Козарь Т.П.

кандидат наук з державного управління, доцент
Класичний приватний університет

I. Вступ

Знання сучасного стану та тенденцій в освіті становить основу для її прогнозування й доцільного оновлення, підвищення рівня цілісності, системного управління нею. При реформуванні вищої освіти, з одного боку, враховуються пріоритети збереження культурної різноманітності національних систем освіти, а з іншого – завдання поліпшення міжнародної співпраці, мобільності, працевлаштування студентів у європейському просторі, міжнародної конкурентоспроможності закладів вищої освіти. Система вищої освіти кожної країни, як і культура її народу, є унікальним явищем, незрівнянно складнішим, ніж інші системи. Тому питання про виявлення особливостей державної освітньої політики та реформ у системі освіти в розвинутих європейських країнах є надзвичайно актуальним, зважаючи на те, що державна освітня політика України на сьогодні чітко визначила орієнтир на входження в освітній простір Європи.

Аналізуючи сьогодення сучасного стану освіти та особливості реалізації державної освітньої політики європейських країн, науковці вказують на різну кількість явищ, змін та інновацій. Так, А. Сохнич, М. Смолярчук визначають “реформи освіти, які здійснюються у даний час у різних країнах, перш за все зумовлені об’єктивними вимогами розвитку економіки, науки і техніки” [16, с. 420]. Л. Іщук зазначає, що “кожна серйозна зміна освіти – це глобальний процес, а тому для його здійснення бажаний суспільний консенсус, згода на зміни всіх учасників від школярів та їхніх сімей до політиків найвищого рангу” [9, с. 309]. О. Босак вважає, що “європейська інтеграція розглядається в Україні як процес внутрішньої трансформації суспільства на основі європейських цінностей, утвердження в Україні “нової” моделі якості” [4, с. 320]. Європейська освіта, як зауважує В. Андрущенко, “характеризується відкритістю і прозорістю наукових і методичних пошуків; вона налаштована на якомога більш широкі міжнародні контакти і досягла в цьому серйозних успіхів. Подібним шляхом має розвиватись і освіта України” [2, с. 16]. Слушними є слова Л. Пуховської, що

“...за наявності спільних тенденцій в усвідомленні значення освіти в різних країнах виявляються свої національні традиції” [14, с. 8].

II. Постановка завдання

Мета статті – здійснити аналіз сучасного стану та змісту реформ європейської вищої освіти в контексті Болонського процесу, визначити особливості державної освітньої політики в розвинутих європейських країнах.

III. Результати

Кінець ХХ і початок ХХІ ст. можна охарактеризувати як еру проблем освіти, пов’язаних з виникненням і функціонуванням досить великої кількості моделей освіти. Сьогодні людство зіткнулося з наростанням найрізноманітніших криз: екологічної, інформаційної, національної та ін. [13, с. 49]. І тому воно свідомо звертається до випереджально-адаптаційних можливостей освіти. Не випадково ХХІ ст. оголошено ЮНЕСКО “Століттям освіти”. Уже чверть століття теоретики в різних країнах світу працюють над ідеєю “Освіта для ХХІ століття”, виношуючи та корегуючи нову парадигму, щоб підготувати людей до мінливого світу.

Зростання інтересу до освіти, зокрема вищої, зумовлене кількома чинниками, а саме:

- занепокоєнням суспільства зростанням загальних витрат на освіту, адже у світлі цієї проблеми розглядається питання про пріоритет вищої освіти щодо інших суспільно необхідних сфер діяльності;
- помітним розширенням системи вищої освіти в Західній Європі;
- зростанням відкритості сьогоденного суспільства [12].

Реформи вищої освіти, відомі як Болонський процес, розпочалися тоді, коли керівники європейських держав поставили амбіційне завдання: подолати економічне й наукове відставання об’єднаної Європи від США та Японії. Методологічною та соціально-політичною основою для розвитку освіти на світовому рівні, вибору пріоритетів цього розвитку спочатку стали, як відомо, резолюції та рекомендації ЮНЕСКО з питань освіти, зокрема: “Рекомендації щодо освіти у дусі міжнародного взаєморозуміння, спів-

праці, миру та освіти в галузі прав людини та основних свобод особистості” (Париж, 1974 р.), “Всесвітня програма дій в галузі освіти з прав людини та демократії” (Монреаль, 1993 р.), “Декларація Міністрів, прийнята на 44-й сесії Міжнародної конференції з питань освіти” (Женева, 1994 р.), “Інтегровані рамки дій в галузі освіти в дусі миру, прав людини та демократії” (Париж, 1995 р.), Міжнародна стандартна класифікація освіти (МСКО, ЮНЕСКО, 1997 р.). У 1997 р. під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено і прийнято Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні, яку підписали 43 країни (у тому числі й Україна). Ця угода декларує наявність і цінність різноманітних освітніх систем та ставить за мету створення умов, за яких більша кількість людей, скориставшись усіма цінностями й здобутками національних систем освіти та науки, зможуть бути мобільними на європейському ринку праці [3].

Освіта в Європі – це використання культурних надбань різного рівня диференціації та глибини. Зміст і мета державної освітньої політики в країнах Європи – це підвищення якості освіти до світового рівня та посилення здатності конкурувати з прогресивнішими американською й азійською освітніми системами. Європейське співтовариство нині хвилюють питання гарантування державою якісної освіти та реалізація цих гарантій з проєкцією на можливість набуття молоддю життєвих компетентностей для її успішного входження в сучасне суспільство. Щодо шляхів досягнення цих цілей прийнято вважати, що ними виступають:

- стандартизація інформації про дипломи (додаток до диплома);
- перехід до кредитно-трансферної системи оцінювання знань;
- нарощування мобільності викладачів і студентів.

В основі Болонського процесу як стратегії суспільного розвитку лежить переконання, з яким погоджується більшість європейських країн і академічних організацій, що в епоху глобалізації необхідно прагнути до максимальної сумісності систем вищої освіти.

Болонський процес – це своєрідний рух освітніх національних систем до єдиних критеріїв і стандартів, які утверджуються в Європі. Головна його мета – консолідувати зусилля наукової й освітньої громадськості та урядів для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти й науки у світовому вимірі, а також для підвищення ролі цієї системи в соціальних перетвореннях [11, с. 80].

Болонський процес передбачає структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміну освітніх

програм і проведення необхідних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Проте він не передбачає уніфікації змісту освіти. Навпаки, у багатьох документах Болонського процесу зазначено, що кожна країна-учасниця повинна зберегти національну палітру, самобутність та надбання в змісті освіти й підготовці фахівців з вищою освітою, а далі запровадити інноваційні прогресивні підходи до організації вищої освіти, які є властивими ЄПВО. На всіх етапах Болонського процесу проголошено, що він добровільний, полісуб’єктний; такий, що ґрунтується на цінностях європейської освіти й культури; такий, що не нівелює національних особливостей освітніх систем різних країн Європи; багатоваріантний, гнучкий, відкритий, поступовий.

Європейське співтовариство під тиском інтеграції ринку праці вживає серйозних заходів з інтеграції освітньої сфери для приведення у відповідність різних систем вищої освіти – якщо не до одноманітної, то принаймні до відповідної форми. На практиці це означає, перш за все, повсюдний перехід у європейських країнах до єдиної освітньої системи з відповідними навчальними програмами і можливість переходу з одного навчального закладу до іншого (незалежно від країни базування) з гарантією ідентичності кінцевого результату освіти.

В умовах глобалізації “стрімкого розвитку набувають ті країни, де найкращим чином побудована система використання знань, а не їх виробництво” [4]. Глобалізація освіти відбувається нерівномірно: наразі лідирують у цій царині США, які контролюють третину міжнародного ринку освітніх послуг, за ними йдуть Великобританія – 13%, Німеччина – 10%, Франція – 9% [10, с. 62].

В Європі в останнє десятиріччя ХХ ст., в умовах переорієнтації на науково спрямований розвиток економіки, високими темпами відбувалося перепрофілювання в бік розвитку інформатики й інформаційних послуг. Останні передбачають підвищення ролі інтелектуального компонента і, як наслідок, зростання ролі вищої освіти.

Система освіти в усіх розвинутих європейських країнах зазнає суттєвих змін, причому не лише кількісних, а й якісних. Збільшується обсяг молоді, охопленої навчанням, і терміни освіти, ускладнюються її завдання. Досить ефективною для європейської вищої освіти є тенденція вдосконалення та розширення короткої й професіоналізованої вищої освіти. Вища освіта в розвинутих країнах світу стала сьогодні доступною не тільки для елітних прошарків суспільства. Вона фактично перетворилася на масове явище, потужний фактор розвитку й модернізації суспільства [13, с. 49]. Створення диференційованої системи вищої освіти, з

одного боку, дає змогу задовільнити різнобічні інтереси студентів, підвищити шанси вихідців із малозабезпечених прошарків суспільства на здобуття вищої освіти, з іншого – більшою мірою відповідає проблемам економіки в спеціалістах різного профілю й рівня кваліфікації.

Наведемо загальні для європейського регіону вищої освіти тенденції та їх специфічні прояви:

- перетворення елітарної вищої освіти на загальну, кількісне зростання контингенту студентів та їх мобільності;
- подовження тривалості обов'язкової освіти;
- ускладнення структури вищої освіти та урізноманітнення мережі ВНЗ;
- збільшення та зростання ролі сектора недержавної вищої освіти;
- професіоналізація вищої освіти;
- удосконалення системи управління вищою освітою, забезпечення її якості;
- розробка механізмів інтеграційної політики в галузі вищої освіти.

У розвинутих країнах світу великий спектр урізноманітнення вищих начальних закладів. Тут виділяють такі основні системи освіти:

- унітарну (до її складу входять лише університети або заклади відповідного типу). Вони діють у Великобританії, Італії, Іспанії, Фінляндії та Швеції;
- бінарну (у ній, поряд з традиційним університетським сектором, досить численні спеціалізовані заклади). Така система характерна для Австрії, Бельгії, Данії, Ірландії, Нідерландів, Німеччини, Франції, Швейцарії та інших країн [7].

Моделі державного управління в системі вищої освіти в розвинутих європейських країнах характеризуються інтеграційними чинниками (історичні, політичні і соціальні умови, культурно-національні традиції, погляди, сучасні міжнародні тенденції).

Сучасна освітня політика європейських країн базується на взаємозв'язку систем державного та громадського управління, що завдяки їх ефективній взаємодії сприяють розвитку європейських освітніх систем. Серед країн, авторитет освіти яких поширюється на весь європейський континент, – Великобританія, Німеччина, Франція. Не менш цікавим є досвід формування систем освіти Італії, Швеції, Естонії, Фінляндії.

Організація управління й контролю в системі вищої освіти і європейських країнах надзвичайно різноманітна: від автономії (Німеччина) до контролю державними національними службами (Англія) та прямих інструкцій уряду й міністра національної освіти (Франція) [5; 8; 15]. З організаційного погляду в більшості країн управління освітою здійснюється на трьох рівнях: центра-

льному, регіональному й місцевому [1, с. 93]. Центральний (або верхній) рівень управління (часто є еквівалентом національного) зазвичай представлений національним міністерством (або департаментом) освіти, а в деяких країнах – двома міністерствами – освіти та вищої освіти. У більшості європейських держав (Греція, Ірландія, Ісландія, Італія, Норвегія, Португалія, Франція та ін.) цей рівень наділений найбільшим обсягом повноважень щодо прийняття рішень з головних проблем організації й змісту освіти [1, с. 93].

Механізми державного управління в системі вищої освіти в європейських країнах характеризуються різноманітністю централізованих і децентралізованих видів управління, кожен з яких по-різному впливає на розвиток системи вищої освіти країни. Найважливішою ознакою високого рівня розвитку та демократизації державного управління в європейських країнах є активна участь в управлінні освітою місцевого самоврядування, що має складну структуру виконавчих органів, вирішує змістові та організаційні питання, залучає громадськість.

IV. Висновки

Аналіз загальних тенденцій, що відбуваються в європейській вищій освіті, показує, що різноманітність та якість європейської освіти є високою, європейські заклади вищої освіти сьогодні виходять на міжнародний ринок з пропозиціями, які цікавлять студентів з інших частин світу. Спостерігається значне зростання пропозицій щодо здобуття європейської вищої освіти, що розширює сферу вибору студентами вищих навчальних закладів. Зростає мобільність між вищими навчальними закладами та між державами.

Реформи в системі освіти європейських країн, що реалізуються в контексті Болонського процесу, спрямовані на створення прозорості між національними європейськими системами, які відрізняються в багатьох аспектах і які іноді дуже важко привести до спільного знаменника. Освітня політика розвинутих європейських країн націлена на успішне конкурування європейської вищої освіти на світових ринках. Загальною тенденцією у формуванні та реалізації освітньої політики в європейських країнах стає розвиток громадської складової в системі управління освітою та децентралізація, хоча в кожній країні вона має свої особливості.

Перспективи подальших розвідок вбачаються в подальшому дослідженні та здійсненні порівняльного аналізу державних освітніх політик європейської трійки: Великої Британії, Німеччини, Франції, адже авторитетний досвід цих країн – лідерів у формуванні освітніх систем є надзвичайно корисним прикладом для реалізації державної

освітньої політики України, спрямованої на інтеграцію вітчизняної системи освіти до європейського освітнього простору.

Література

1. Алферов Ю.С. Местные органы управления образованием за рубежом: проблемы модернизации реформирования / Ю.С. Алферов // Педагогика. – 1991. – № 6. – С. 92–99.
2. Андрущенко В. Основні характеристики європейської вищої освіти та можливості їх реалізації в системі освіти України / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2010. – № 4. – С. 5–23.
3. Болонський процес у його генезисі та розвитку [Електронний ресурс] / Л.В. Пшенична // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ. – 2009. – № 2. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ardu/index.html.
4. Босак О.В. Концепція якості освіти – центральна категорія освітньої політики держави / О.В. Босак // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2006. – № 16.2. – С. 320–324.
5. Василенко И. Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия [Электронный ресурс] / И. Василенко. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Vasil/15.php.
6. Глобальні проблеми людства як фактор трансформації освітніх систем : матеріали V Міжн. наук.-практ. конф.-семінару, 1–3 лютого 2007 р. / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України, Харків. обл. держ. адміністрація, рада ректорів Харків. регіону. Нар. укр. акад.; редкол.: В.І. Астахова (відп. ред.) та ін. – Х. : Вид-во НУА, 2007. – С. 20.
7. Глузман А.В. Университетское педагогическое образование, опыт системного исследования : монография / А.В. Глузман. – К. : Просвіта, 1996. – 312 с.
8. Державне управління в системі вищої освіти європейських країн [Електронний ресурс] / О.О. Кузьменко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/du/2009_4/files/DU_04_09_Kuzmenko_40.pdf.
9. Іщук Л.І. Досвід диверсифікації джерел фінансування вищої освіти США / Л.І. Іщук // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2006. – № 16.6. – С. 303–311.
10. Кольчугина М. Международная интеграция в сфере высшего образования / М. Кольчугина // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 11. – С. 55–64.
11. Коцур А. Вища освіта України і Болонський процес / А. Коцур // Вища школа. – 2006. – № 3. – С. 80–85.
12. Організація та функціонування моніторингу вищої освіти в державному управлінні: аналіз зарубіжного досвіду [Електронний ресурс] / Н. Максимчук // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ. – 2009. – № 2. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ardu_o/index.html.
13. Подольська Є. Освіта в контексті глобалізації: напрямки та механізми реалізації реформ в Україні / Є. Подольська // Вища школа. – 2007. – № 1. – С. 48–55.
14. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності / Л.П. Пуховська. – К. : Вища школа, 1997. – 179 с.
15. Реалізація інтеграційної політики в галузі вищої освіти [Електронний ресурс] / В.В. Сиченко // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 1 (35). – Режим доступу: reguluvannya-economiky/170-realizaciya-integracijnoyi-politiki-derzhaviv-galuzi-vishhoi-osviti-sichenko-v-v.html//.
16. Сохнич А.Я. Особливості входження України у болонський процес / А.Я. Сохнич, М.В. Смолярчук // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2005. – № 15.4. – С. 416–421.

Козарь Т.П. Реформи в системі освіти та особливості державної освітньої політики в розвинутих європейських країнах

Анотація. У статті розглянуто реформи вищої освіти в розвинутих європейських країнах у контексті Болонського процесу, встановлено особливості формування сучасної державної освітньої політики європейських країн.

Ключові слова: державна освітня політика, реформи, освіта, Болонський процес, розвитку європейські країни.

Козарь Т.П. Реформы в системе образования и особенности государственной образовательной политики в развитых европейских странах

Аннотация. В статье рассмотрены реформы высшего образования в развитых европейских странах в контексте Болонского процесса, установлены особенности формирования современной государственной образовательной политики европейских стран.

Ключевые слова: *государственная образовательная политика, реформы, образование, Болонский процесс, развитые европейские страны.*

Kozar T. Education System's Reform and Peculiarities of National Education Policy in European Developed Countries

Annotation. *In the article is reviewed the reform of higher education in European developed countries in the context of the Bologna process, also the peculiarities of the formation of modern national education policy of the European countries is established.*

Key words: *national education policy, reform, education, the Bologna process, European developed countries.*